

1 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ Й ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

УДК 811.161.2:343

Борисенко Ірина

ORCID 0000-0002-1191-3126

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Академія Державної пенітенціарної служби,
(м. Чернігів, Україна) E-mail: borisenko-irina@ukr.net

Шумейко Зінаїда

ORCID 0000-0003-2705 0924

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін,
Академія Державної пенітенціарної служби
(м. Чернігів, Україна) E-mail: zina1906@ukr.net

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ НА КУЛЬТУРУ МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета дослідження полягає в з'ясуванні впливу інтернет-спілкування на культуру мовлення здобувачів вищої освіти.

Методологія. У процесі дослідження використано різноманітні методи, зокрема: аналіз нормативно-правової бази й наукової літератури з проблеми дослідження – з метою визначення стану розробленості питання й окреслення перспектив його дослідження; зіставлення – для порівняння поглядів різних учених на досліджувану проблему; індукції та дедукції, систематизації й узагальнення – для формулювання висновків. Для з'ясування ставлення колег і здобувачів вищої освіти до порушеної проблеми було проведено анонімне анкетування в GoogleForms, у якому взяли участь здобувачі вищої освіти – майбутні фахівці Державної кримінально-виконавчої служби України і студенти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Дослідження здійснене на основі поєднання положень низки методологічних підходів, зокрема: компетентнісного (для визначення особливостей формування культури мовлення здобувачів освіти), діяльнісного (залучення здобувачів вищої освіти до активної освітньої діяльності для активізації мисленнєвих процесів), аксіологічного (для формування ціннісно-світоглядних орієнтирів майбутніх фахівців) – які застосовані на засадах взаємодоповнюваності і відповідності меті дослідження.

Наукова новизна. У статті проаналізовано особливості інтернетного спілкування сучасної молоді, сформульовано рекомендації щодо подолання впливу інтернет-спілкування на культуру мовлення здобувачів вищої освіти.

Висновки. У результаті аналізу констатовано, що сучасні здобувачі вищої освіти – майбутні фахівці Державної кримінально-виконавчої служби і майбутні вчителі – під час спілкування в мережевому просторі використовують сленг, який спрощує комунікацію, сприяє формуванню своєрідної культури. Українська літературна мова в умовах інтернет-спілкування зазнає певних трансформацій на лексичному й синтаксичному рівнях, що позначається на формуванні культури мовлення майбутніх фахівців.

Сформульовано низку рекомендацій, які дають змогу підвищити ефективність роботи професорсько-викладацького складу у процесі формування культури мовлення здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: культура мовлення, інтернет-спілкування, фахівці Державної кримінально-виконавчої служби України, майбутні вчителі.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі проблема формування культури мовлення майбутніх фахівців актуалізується в контексті реалізації Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», у якому зазначено, що «статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя» [3]. Особливого значення досліджувана проблема набуває в процесі професійної підготовки спеціалістів, до професійних обов'язків яких входить спілкування з іншими представниками соціуму. Це стосується насамперед і фахівців Державної кримінально-виконавчої служби, які мають налагоджувати комунікацію з різними категоріями засуджених, відвідувачами й колегами. Культура мовлення є важливою і для вчителя, адже він має вміти комунікувати з учнями, їхніми батьками, власними колегами, керівництвом тощо. Для вчителя високий рівень культури мовлення – це своєрідна візитівка, адже вона свідчить про його професіоналізм і компетентність.

У цьому контексті варто зазначити, що на формування культури мовлення здобувачів вищої освіти суттєво впливають процеси тотальної інформатизації, технологізації, а також особливості спілкування і соціальних мережах і меседжерах. Отже, доцільним є вивчення проблем мовлення сучасних студентів у контексті інтернет-спілкування, аналіз факторів, які впливають на культуру мовлення, визначення шляхів подолання недоліків.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Проблема формування мови інтернет-спілкування стала предметом дослідження низки науковців, як-от: Л. Компанцевої, А. Аврамової, Е. Володарської, Н. Гронської, Д. Сербіна, Л. Федорової. У контексті нашого дослідження особливого значення набувають праці (Н. Артикуці, Б. Олешко, Ю. Прадіда, О. Прохоренко-Дученко, А. Токарської, Л. Чулінди), у яких висвітлено питання формування культури мовлення майбутніх працівників правоохоронних органів. Питання культури мовлення майбутніх учителів перебувало в центрі уваги науковців Н. Бабич, С. Карамана, А. Капської, О. Коваль, Л. Мацько, М. Пентиліок тощо. Водночас проведений аналіз наукової літератури дав підстави для висновку, що проблема формування культури мовлення здобувачів вищої освіти з урахуванням впливу мови інтернет-спілкування не стала до сьогодні предметом окремого дослідження.

Формулювання мети статті. Мета дослідження полягає в з'ясуванні впливу мови інтернет-спілкування на формування культури мовлення здобувачів вищої освіти.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів. У процесі дослідження використано різноманітні методи, зокрема: аналіз нормативно-правової бази й наукової літератури з проблеми дослідження – з метою визначення стану розробленості питання й окреслення перспектив його дослідження; зіставлення – для порівняння поглядів різних учених на досліджувану проблему; індукції та дедукції, систематизації й узагальнення – для формулювання висновків. Для з'ясування ставлення колег і здобувачів вищої освіти до порушеної проблеми було проведено анонімне анкетування в GoogleForms, у якому взяли участь здобувачі вищої освіти – майбутні фахівці Державної кримінально-виконавчої служби України і студенти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Дослідження здійснене на основі поєднання положень низки методологічних підходів, зокрема: компетентнісного (для визначення особливостей формування культури мовлення здобувачів освіти), діяльнісного (залучення здобувачів вищої освіти до активної освітньої діяльності для активізації мисленнєвих процесів), аксіологічного (для формування ціннісно-світоглядних орієнтирів майбутніх фахівців) – які застосовані на засадах взаємодоповнюваності і відповідності меті дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні доведено, що інтернет як культурний феномен впливає на людську свідомість та сприйняття користувачами реального світу, призводить до зміни уявлень про час і простір, а водночас, до трансформацій в усному й писемному мовленні молодого покоління, зокрема йдеться про формування певного сленгу, який до сьогодні все ще залишається неосмисленим філологами й педагогами. Це питання є надзвичайно важливим, оскільки мова інтернет-спілкування безпосередньо впливає на формування особистості майбутніх фахівців загалом і на формування культури їхнього мовлення зокрема.

Узагальнюючи результати досліджень, зазначимо, що до особливостей інтернетного спілкування на сучасному етапі належать такі: глобальність; режим реального часу; конвергенція; наявність горизонтальних і вертикальних зв'язків; текстова основа; динамічність відеопотоку; багатомовність; необмежений архів інформації; тривалий життєвий цикл програм; використання паралельних потоків мовлення; довільний час доступу; необмежена кількість повторів; особливості використання формату й компресії; персоналізація мовлення; рентабельність; інтерактивність; гіпертекстуальність.

Аналізуючи особливості інтернет-спілкування, маємо наголосити, що вони подекуди детерміновані специфікою інтернет-сегменту, до якого звертаються здобувачі вищої освіти. Зокрема прийняття закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зобов'язує

державні структури подавати інформацію у віртуальному просторі українською мовою [3]. Тому на сайтах різних органів державної влади мова спілкування з користувачем – українська. Однак значна частина електронних сторінок має англійську, а подекуди ще й російську версії.

Комерційні організації як українські, так і зарубіжні, обирають певну маркетингову політику, основним завданням якої є донесення інформації до кожного споживача, відповідно, чимало з них подають інформацію на сайтах українською мовою. І хоча електронні сторінки цих компаній поряд із українськомовною подекуди мають і російськомовну версію, проте після початку воєнної агресії Російської Федерації проти України чимало з тих компаній, у яких був налаштований інтерфейс російською мовою, перейшли на українську, реалізуючи принципи клієнтоорієнтованості й не бажаючи ототожнення з країною-агресором.

У цьому контексті варто згадати сайти соціально-культурного спрямування, які належать культурним фондам, мистецьким спілкам і об'єднанням. Вони майже всі українськомовні й спрямовані на популяризацію власне українського культурного продукту – кіно, книги, музики тощо.

Проте найбільш показовими щодо функціонування мови, а відповідно й найбільш впливовими стосовно формування мовлення сучасної молоді є соціальні мережі, чати й форуми. Як зазначає С. Чемеркін, «на електронних сторінках, де відбувається онлайн-комунікація, чітко простежується використання мови відповідно до регіону» [6], тобто йдеться про превалювання певної мови в повсякденному спілкуванні.

Водночас варто наголосити на формуванні специфічної мови інтернетного спілкування молодого покоління. О. Горошко стверджує, що мова, яка обслуговує комунікацію в Інтернеті, піддається трансформації в різноманітних аспектах: на рівні лексики, правил побудови висловлювань і зв'язного тексту, жанрово-стилістичних норм, співвідношення усної та писемної мови, комунікативних стратегій і тактик [1, 15]. Т. Колокольцева підкреслює тенденцію до колоквіалізації (розмовності) інтернет-спілкування, у якій убачає джерело негативного впливу на літературну норму й рівень грамотності: «В інтернетній комунікації, де писемна форма спілкування є домінуючою (хоча й не єдиною), активно використовують ті мовні особливості, які фахівці з колоквіалістики вважають властивими живій розмовній мові: редукція сегментного ряду, згорненість, висока частка лексики з розмовним забарвленням, багато специфічних розмовних конструкцій» [2, 14]. Варто зазначити, що тенденцією інтернетного спілкування, коментування, обміну думками на форумі стає навмисне недотримання правил правопису, орфоєпії, стилістики, що є найбільш негативним чинником, який дезорієнтує здобувачів вищої освіти в нормах літературної мови, які пропагують викладачі. С. Чемеркін зазначає, що для процесу спілкування важлива позиція не тільки продуцента, а й реципієнта інформації, толерантне ставлення якого до мови продуцента створює сприятливі умови для такого типу комунікації [6].

Варто наголосити, що в контексті інтернет-комунікації в мові з'являються нові лексичні одиниці, шляхом входження до словника української мови без перекладу (це здебільшого стосується англомовних одиниць), а деякі засвоюються у транслітерованому вигляді. Подекуди неологізми формуються шляхом внутрішніх запозичень, шляхом зміни семантики лексеми (передусім це стосується сфери цифрових технологій).

Певних трансформацій українська мова в Інтернеті зазнала на рівні синтаксису та текстотворення, вони пов'язані з відхиленням від синтаксичних та пунктуаційних норм сучасної літературної мови. Зокрема набув широкого застосування телеграфний стиль як спосіб передавання інформації в умовах обмеження комунікативних ресурсів. Текстотворення українською мовою в Інтернеті здійснюється завдяки гіпертексту, що полегшує користувачеві пошук і сприймання інформації. Водночас, як застерігають дослідники, насиченість тексту гіперпосиланнями може вивести користувача в когнітивні сфери, які зовсім не стосуються тематики інформаційного повідомлення [6, 31].

Отже, ці та інші динамічні процеси, що відбуваються в мові під впливом інтернет-спілкування, підтримувані різними екстралінгвальними чинниками, формують нову форму спілкування між людьми, а також нову культуру інформаційного середовища, яку необхідно враховувати викладачам у процесі роботи зі здобувачами вищої освіти.

Студентам (курсантам) першого курсу Академії Державної пенітенціарної служби України і Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка було запропоновано взяти участь в опитуванні «Роль інтернетного спілкування в моєму житті». В опитуванні взяли участь 125 студентів і курсантів. Аналіз анкет засвідчив, що здобувачі освіти проводять чимало часу в мережі, ситуація загострилася у зв'язку із запровадженням дистанційного чи змішаного форматів навчання, адже студенти й курсанти перебувають онлайн і під час занять і поза ними.

У результаті анкетування з'ясовано, що українською мовою в Інтернеті спілкуються 23% студентів, російською – 22%, суржиком – 55%. Оскільки не вперше проводимо подібне опитування, то констатуємо, що ситуація суттєво змінилася упродовж попереднього року, коли значно зменшилася кількість здобувачів вищої освіти, які спілкуються російською через російську агресію щодо України, російська мова для студентів асоціюється із терором, злочинами, насиллям тощо.

Водночас на запитання «Як Ви вважаєте, чи Ваше спілкування в Інтернеті літературне?» отримано такі відповіді: 28% студентів і курсантів зазначили, що їм смішно, коли вони читають неграмотні репліки своїх знайомих; 7% студентів і курсантів не вважають тих, хто звертається до них неграмотно; 10% здобувачів вищої освіти хочуть виправити помилки співрозмовників; але є й такі, їх 55%, яким байдуже, є помилки чи немає. Під час усного опитування вони зізнавалися, що не дуже стежать і за своїм мовленням.

Спілкуючись в Інтернеті, студенти й курсанти часто використовують слова, які не входять до традиційної лексики української мови, а з'явилися з формуванням Інтернет-мережі. Уживання штучної мови вони пояснюють такими чинниками, як-от: економія часу; зручніше; «прикольно»; зрозуміліше, легше спілкуватися; звичка; «це традиції!»; «це круто!»; без них нудно; лаконічніше; швидше. На питання «Чи можна уникнути цих слів?», більшість респондентів відповіли «Так», показуючи розуміння того, що вживання цих слів негативно впливає на розвиток сучасної української мови.

Відповідаючи на шосте питання анкети щодо шляхів підвищення грамотності спілкування в Інтернеті, студенти й курсанти запропонували свої ідеї. Наведемо відповіді, які, на нашу думку, варті уваги: використання програм і додатків, що автоматично виправляють помилки; онлайн-уроки грамотності; озвучення помилок з подальшим демонструванням правильного варіанту; батьки мають заохочувати до правильного нормативного спілкування в мережі.

Загалом констатуємо, що студенти й курсанти чудово розуміють, що спілкуватися потрібно правильно, але визнають, що в них це не завжди виходить.

На основі аналізу наукових праць й досвіду практичної діяльності було сформульовано практичні рекомендації для викладачів закладів вищої освіти стосовно формування культури мовлення в здобувачів вищої освіти:

- сприяти розвитку інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти;
- ініціювати питання про посилення контролю за якістю інтернетних ресурсів на державному рівні;
- формувати навички дотримання здобувачами вищої освіти особистої безпеки під час комунікації в інтернет-мережі;
- пропагувати здоровий спосіб життя, корисність рухливих ігор на свіжому повітрі, доносити важливість збереження здоров'я у молодому віці й незворотність хронічних захворювань, що виникають через ненормованість перебування в мережі;
- профілактика інтернетної залежності шляхом залучення до читання книг, перегляду фільмів, живого спілкування в реальному режимі;
- сприяння формуванню в молоді активної життєвої позиції, критичного мислення;
- використання в межах аудиторної і позааудиторної роботи завдань, спрямованих на формування орфографічної й пунктуаційної грамотності майбутніх фахівців, розширення їхнього лексичного запасу, формування усвідомлення в здобувачів вищої освіти необхідності удосконалення власного усного й писемного мовлення.

Висновки та перспективи. У результаті аналізу констатовано, що сучасні здобувачі вищої освіти – майбутні фахівці Державної кримінально-виконавчої служби й майбутні вчителі – під час спілкування в мережевому просторі використовують сленг, який спрощує комунікацію, сприяє формуванню своєрідної культури. Обізнаність щодо специфіки комунікації сучасної молоді в інтернеті стане в нагоді в процесі розроблення програми дій щодо формування культури мовлення здобувачів вищої освіти.

Сформульовано низку рекомендацій, які дадуть змогу підвищити ефективність роботи професорсько-викладацького складу у сфері формування культури усного й писемного мовлення здобувачів вищої освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, перспективи вбачаємо в розробленні практичних шляхів формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців у контексті інтернетного спілкування.

References

1. Горошко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете: попытка рефлексии. *Жанры речи*. 2009. Вып. 6. С. 11–27.
Goroshko, E. I. (2009). Internet-zhanr i funkcionirovanie jazyka v Internete: popytka refleksii [The Internet Genre and the Functioning of Language on the Internet: An Attempt of Reflection]. *Zhanry rechi [Genres of speech]*, 6, 11–27.
2. Колокольцева Т. Н. Интернет-коммуникация как зеркало основных тенденций развития и функционирования русского языка. *Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания»*. 2011. №4 (14). С. 14–22.
Kolokol'ceva, T. N. (2011). Internet-kommunikacija kak zerkalo osnovnyh tendencij razvitija i funkcionirovanija russkogo jazyka [Internet communication as a mirror of the main trends in the development and functioning of the Russian language]. *Jelektronnyj nauchno-obrazovatel'nyj zhurnal VGPU «Grani poznanija» [Electronic scientific and educational journal of VGPU «Edges of knowledge»]*, 4 (14), 14–22.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>. (дата звернення: 14.03.2023).
Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoï movy yak derzhavnoi: zakon Ukrainy [About the security of the functioning of the Ukrainian language as a state language: the law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
4. Щипицина Л. Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно-опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка) : автореф. ... док. филол. наук: 10.02.04. Воронеж, 2011. 40 с.
Shhipicina, L. Ju. (2011). Kompleksnaja lingvisticheseskaja harakteristika komp'juterno-oposredovannoj kommunikacii (na materiale nemeckogo jazyka): avtoref. ... dok. filol. nauk: 10.02.04. Voronezh.

5. Шилінська І. Ф. Лінгвостилістичні аспекти інтернет-комунікації. Мандрівець. 2014. № 5. С. 67–69.
Shylinska, I. F. (2014). Lingvostylistychni aspekty internet-komunikatsii [Linguistic and stylistic aspects of Internet communications]. *Mandrivets [Mandrivets]*, 5, 67–69.
6. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси: монографія. Київ: Основа, 2009. 240 с.
Chemerkın, S. H. (2009). *Ukrainska mova v Interneti: pozamovni ta vnutrishnostrukturni protsesy: monografiiia* [Ukrainian Language on the Internet: Reminders and Internal Structural Processes: Monograph]. Kyiv: Osnova.

Borysenko Iryna

ORCID 0000-0002-1191-3126

*PhD of Pedagogical Sciences, associated professor,
Head of Foreign Languages Department,
Academy of the State Penitentiary Service
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: borisenko-irina@ukr.net*

Shumeiko Zinaida

ORCID 0000-0003-2705 0924

*Phd, Associate professor,
Associate professor of the Department of pedagogy and humanities,
Academy of the State Penitentiary Service
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: zina1906@ukr.net*

INFLUENCE OF INTERNET COMMUNICATION ON THE SPEECH CULTURE OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION

The purpose of the article is to find out the influence of Internet communication on the speech culture of students of higher education.

Methodology. *Various methods were used in the research process, in particular: analysis of the legal framework and scientific literature on the research problem – in order to determine the state of development of the issue and outline the prospects for its research; comparison – to compare the views of different scientists on the investigated problem; induction and deduction, systematization and generalization – for formulating conclusions. To find out the attitude of colleagues and students of higher education to the raised problem, an anonymous questionnaire was conducted in GoogleForms, in which students of higher education – future specialists of the of the State Criminal-Executive Service of Ukraine and students of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium».*

The research was carried out on the basis of a combination of the provisions of a number of methodological approaches, in particular: competence (to determine the peculiarities of the formation of students' speech culture), activity (involvement of students of higher education in active educational activities to activate thinking processes), axiological (for the formation of value and worldview guidelines of future specialists) – which are applied on the basis of complementarity and compliance with the purpose of the study.

Scientific novelty. *The article analyzes the peculiarities of Internet communication among modern youth, formulates recommendations for overcoming the influence of Internet communication on the speech culture of students of higher education.*

Conclusions. *As a result of the analysis, it was established that modern students of higher education – future specialists of the of the State Criminal-Executive Service of Ukraine and future teachers – use slang during communication in the network space, which simplifies communication and contributes to the formation of a unique culture. The Ukrainian literary language in the conditions of Internet communication undergoes certain transformations at the lexical and syntactic levels, which affects the formation of the speech culture of future specialists.*

A number of recommendations have been formulated that make it possible to increase the effectiveness of the work of professors and teaching staff in the process of forming the speech culture of students of higher education.

Key words: *speech culture, Internet communication, specialists of the State Criminal-Executive Service of Ukraine, future teachers.*

Стаття надійшла до редакції: 24.04.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О.О. Лілік